

ringen vid fattigbarnvården. Vid Frimurarbarnhuset förekom så kallade inköp av fattiga barn från förhållandevis välbeställda föräldrar. Detta innebär att kvinnor som råkat i "olycka" anonymt kunde lämna sina späda barn till Frimurarbarnhuset mot en viss ersättning, det vill säga "inköp". Men även många andra grupper av fattiga mindre barn kunde, i filantropisk anda, tas om hand i detta barnhus.

Lönnroth har också kartlagt och analyserat vad man skulle kunna kalla följderna för barnfattigvården av den stora sociala och ekonomiska strukturomvandlingen. När den upplysningsbetonade, filantropiska barnfattigvården inte längre ansågs kunna finansieras på grund av fattigbefolkningens snabba ökning, återstod endast en utväg: utackordering av barnen i fosterhem på landsbygden. Under loppet av den allvarliga krisen efter år 1815 blev alltfler fattiga barn mot penningersättning utplacerade i fosterhem i landsbygdsocknar runt Göteborg, särskilt i Bergum socken norr om staden. På denna punkt har Lönnroth med framgång kunnat fördjupa svaret på den centrala frågan om mentaliteter och attityder gentemot de utsatta barnen. Utöver vad som på den punkten framgår av barnhusens arkivmaterial granskas också ett antal fall som nått rättsväsendet. Ty misshandel eller vanvård av fosterhemsbarnen tycks inte så sällan ha lett till myndigheternas ingripande.

Göteborgs universitet

THOMAS MAGNUSSON

Håkan A. Bengtsson & Lars Ilshammar (red.), *Demokratins genombrott: Människor som formade 1900-talet* (Lund: Historiska Media 2018). 300 s.

I *Demokratins genombrott: Människor som formade 1900-talet* tar en rad historiker, journalister och statsvetare sig an uppgiften att koppla ett samlat grepp kring den svenska demokratins införande. Denna antologi utgörs av tolv personporträtt samt inledande och avslutande essäer. Redan bokens titel slår an en ton, i stället för att berätta den bredare politiska historien är det aktörerna som står i fokus. Dock väger redaktörerna – historikern Lars Ilshammar och skribenten Håkan A. Bengtsson – upp dessa kortare biografier med en inledande och en avslutande essä, vilka tillhandahåller en kontextuell grund för resterande bokkapitel.

Boken är i viss mån en vetenskaplig produkt, även om den har försetts med populärvetenskaplig skrud. Käll- och litteraturlista existerar men ingen notapparat. Att presentera nya teorier om vägen till allmän rösträtt i den svenska historien är inte ambitionen för bokens författare. Bokens utgörs

av en mängd personporträtt som tar läsaren från Elin Wägners feministiska manifest, målarprinsen Eugens radikala ambivalens, vidare till socialdemokratins galjonsfigur Hjalmar Branting. Boken är därmed en exposé över makthavare, aktivister och särlingar som tillsammans bildar en väv som berättar om den svenska demokratins genombrott.

Det finns här ingen möjlighet att referera till alla enskilda bidrag till antologin. De som står ut är författade av Lars Ilshammar, Henrik Berggren och Therese Nordlund Edvinsson, varav de två förstnämndas bidrag kommer att diskuteras närmare. De övriga är författade av Maja Hagerman, Barbro Hedvall, Ulrika Knutson, Ola Larsmo, Anna Meister, Anders Mellbourn, Curt Persson och Sverker Sörlin. I de två essäer som Lars Ilshammar står för skriver han skickligt samman sin egen och andras forskning till en bildad och skarpsynt helhet. Den essä som behandlar Hjalmar Branting lyser klarast. Speciellt effektfull är gestaltningen av hans transformation; från den unge radikalen vid Uppsala universitet till den åldrade märkte mannen vars ögon var det enda som kvarblev i det anlete som förvandlats till en "grå, tung mask" (s. 39). Essän ger en bra ingång till den verkliga Branting, en historisk person som annars ofta ses i ett panegyriskt ljus.

I historikern Henrik Berggrens essä om rätthistorikerprofessorn och bondeförbundaren Karl Gustaf Westman ser vi ett nyanserat porträtt som drar upp linjerna för en komplex men framför allt pragmatisk person. Detta är en frisk fläkt då Westman i forskningslitteraturen ofta framstår som en vältalig person men med en arrogant och dogmatisk natur. Dock kunde han förvisso förespråka ämbetsmannastyre eller agera både entusiastiskt och övernitiskt som censor och justitieminister i samlingsregeringen under kriget. Berggren visar att Westman ändå var till mångt och mycket en realpolitiker som kom att byta fot mer än en gång på grund av att de politiska villkoren förändrades runt honom. Samtidigt är det inte bilden av en opportunist som målas upp utan snarare av en mångdimensionerad och konservativ man, som hade förmågan att anpassa sig till de mer progressiva tendenserna i det svenska samhällsklimatet.

En av de mer problematiska texterna i boken tillhör samhällsdebattören och författaren Ola Larsmo som skriver om vad han menar är den bortglömde syndikalisterna Frans Johan Gustafsson under hungerkravallerna i Västervik i april 1917. Texten är en bearbetning av Larsmos text på samma tema från *Ett sekel av syndikalism: Sveriges arbetares centralorganisation 1910–2010* (2012). Min största invändning mot essän är att den gör anspråk på något större än vad det empiriska materialet håller för. Larsmo skriver att Frans Johan Gustafssons "[...] insatser det året borde vara allmänt kända, som en del i svensk politisk historia och som en avgörande pusselbit i den större bilden av hur Sverige det året fick en avgörande knuff mot den mo-

derna parlamentariska demokrati[n]” (s. 208). Larsmo är inte ensam om att tillskriva hungerkravallerna i Västervik betydelse som primus motor till de svenska protesterna. Detta har dock motsagts av historikern Kjell Östberg, som visat att det radband av hungerkravaller som utspelade sig i Sverige våren 1917 uppstod och var initierade av kvinnor på flera håll och oberoende av varandra. Larsmos försök att sammanbinda Per Albin Hanssons rösträttstal den 21 april 1917 på riksdagshusets trappa med Gustafssons agitation är ett hypotetiskt orsakssammanhang som inte övertygar. Att Per Albin brådskade med att agitera för ett fullbordande av den demokratiska omvälvningen borde kanske främst ses i ljuset av en kombination av hotbilden som uppstod efter februarirevolutionen i Ryssland och som en politisk exploatering av prishöjningarnas och matbristens eldprov i världskrigets skugga. Att, som Larsmo verkar mena, den svenska socialdemokratin skulle ha syndikalismen att tacka för den allmänna rösträttens införande finns det inga adekvata belägg för.

Den svenska rösträttens historia är ingen bukolisk berättelse och de skäl-vande åren 1917–1918 var dramatiska med kanske de mest omfattande folkliga protester som Sverige har skådat. De linjer som löper genom de olika es-säerna består framför allt av olika konflikter mellan demokratins förkämpar och de som motsatt sig den allmänna och kvinnliga rösträtten. Exempelvis återkommer flera av bokens författare till riksdagens första kammare som den sista konservativa bastionen som höll den allmänna rösträtten stängden. Detta är förvisso sant, men som historikern Torbjörn Nilsson visat i sin bok *Mellan arv och utopi: Moderata vägval under hundra år 1904–2004*, är både anledningen till denna hållning i första kammaren och det politiska spelet kring högerns rösträttsståndpunkter mer komplexa än vad som framkommer i den här recenserade boken. Det är inte utan en viss presentism som det fördemokratiska parlamentariska läget redovisas.

Boken hade tjänat på att mer framhålla den befintliga forskningen om den allmänna rösträttens genesis i Sverige. Denna invändning skymmer dock inte det faktum att boken ger en bra bild av hur mångfacetterat det persongalleri var under striderna om den allmänna rösträtten. Detta utvalda axplock av individer får till roll att gestalta både det historiska förloppet som tidsandan. Det är här bokens stora förtjänst ligger; som ett diorama över ett av svensk historias mest betydelsefulla skeenden. På så vis fungerar antologin mycket väl och den som vill sätta sig in i spännande livsöden kring de turbulenta åren 1917–1918 kommer att ha stor behållning av boken.